

ทฤษฎีสัญญาประชาคม (Theory of the Social Contract)

นवलรัตน์ ว่องกีก

ธีรเดช รักไทย

Social Contract Theory – Definition

Social contract theory, nearly as old as Philosophy itself, is the view that persons' moral and/or political obligations are dependent upon a contract or agreement among them to form the society in which they live.

(source : Internet Encyclopedia of philosophy)

ทฤษฎีสัญญาประชาคม

- ทฤษฎีสัญญาประชาคม เป็นทฤษฎีเกิดขึ้นหลังจาก ทฤษฎีเทวสิทธิ์ (Theory of the Divine Right) คลายความนิยม เกิดขึ้นในช่วง ค.ศ.17-18
- ทฤษฎีเทวสิทธิ์ มีความเชื่อว่ารัฐกำเนิดมาจากพระเจ้า พระเจ้าเป็นผู้ประทานดินแดนสร้างมนุษย์ ให้อำนาจตั้งรัฐบาล มอบอำนาจอธิปไตยให้ (ประชาชนต้องเชื่อฟัง)
- นักคิด ชื่อ **Thomas Hobbes** (1588-1679), **John Locke** (1632-1704), **Jean Jacques Rousseau** (1712-1778) เป็นผู้คัดค้านทฤษฎีเทวสิทธิ์และให้แนวคิดใหม่จนกลายมาเป็นทฤษฎีสัญญาประชาคม อันมีพื้นฐานอยู่บนแนวคิดอำนาจของอธิปไตยปวงชน คือแหล่งที่มาของอำนาจรัฐมาจากประชาชน

ทฤษฎีเทวสิทธิ์ (Theory of the Divine Right)

- ทฤษฎีเทวสิทธิ์ ซึ่งเชื่อว่ารัฐมีกำเนิดจากพระเจ้า กล่าวคือ พระเจ้าเป็นผู้ประทานดินแดนสร้างมนุษย์ ให้อำนาจตั้งรัฐบาล มอบอำนาจอธิปไตยให้ กล่าวโดยสรุปได้ว่า พระเจ้า คือ ผู้ที่กำหนดกฎเกณฑ์การปกครองทั้งหมดให้ทฤษฎีนี้ก่อให้เกิดผลสำคัญหลายประการ คือ
 - 1) รัฐเกิดจากพระประสงค์ของพระเจ้า
 - 2) มนุษย์มิได้เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างรัฐ แต่เป็นเพียงองค์ประกอบของรัฐ
 - 3) ผู้ปกครองรัฐได้อำนาจปกครองมาจากพระเจ้า ผู้ใดฝ่าฝืนอำนาจรัฐ ผู้นั้นฝ่าฝืนโองการพระเจ้า
 - 4) ประชาชนในรัฐจะต้องเชื่อฟังอำนาจรัฐโดยเคร่งครัด

สรุปข้อโต้แย้งจากทฤษฎีเทวสิทธิ์

- 1) รัฐเกิดจากมนุษย์ หรือมนุษย์เป็นผู้สร้างรัฐต่างหาก
- 2) ในการสร้างรัฐ มนุษย์มาร่วมเข้าด้วยกันโดยมีเจตนาแน่นอน เหมือนทำสัญญาาร่วมกันว่า จะผูกพันกัน เจริญทุกข์เจริญสุข ร่วมกัน
- 3) การที่มนุษย์มาผูกพันร่วมกันเช่นนี้ ถือว่าเป็นการทำสัญญาประชาคมขึ้น รัฐและรัฐบาล จึงเกิดจากสัญญาของมนุษย์ ถ้ารัฐบาลปกครองไม่เป็นธรรม ก็ถือว่าผิดสัญญาประชาคม รัฐบาลจะต้องรับผิดชอบต่อประชาชนในฐานะคู่สัญญา
- 4) รัฐบาลจะต้องกระทำตามเจตนารมณ์ของประชาชน ซึ่ง รุสโซ เรียกว่า General Will โดยเฉพาะในข้อที่ว่า เจตนารมณ์ของประชาชนย่อมอยู่เหนือสิ่งอื่นใด รัฐบาลจะละเมิดมิได้

Socrates' Argument

In the former Dialogue Socrates uses a social contract type of argument to show why it is just for him to remain in prison, whereas in the latter he rejects social contract as the source of justice. However, social contract theory is rightly associated with Modern moral and political theory and is given its first full exposition and defense by Thomas Hobbes. After Hobbes, John Locke and Jean-Jacques Rousseau are the best known proponents of this enormously influential theory.

Modern Social Contract Theory

- Thomas Hobbes (ค.ศ.1588–1679)
- John Locke (ค.ศ. 1632–1704)
- Jean Jacques Rousseau (ค.ศ.1712–1778)

Thomas Hobbes Perspective (1588–1679)

➤ ฮอบส์พัฒนาแนวคิดจากธรรมชาติของมนุษย์หรือสภาวะธรรมชาติของมนุษย์ นั่นคือ “**ความเห็นแก่ตัว**” ซึ่งเกิดขึ้นมาจากการมองมนุษย์เหมือนกับหุ่นยนต์ กลไกขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ มองสรรพสิ่งในโลกว่า ล้วนดำเนินไปตามกลไกที่อาศัยแรงขับเคลื่อน (Movement) ทางกายภาพ (Psychological hedonism) ซึ่งตัวมนุษย์ก็อยู่ในข่ายของกฎสากลดังกล่าวและไม่ใช่เพียงแค่เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับร่างกาย(แรงขับเคลื่อนจากการไหลเวียนของโลหิต) แต่ยังรวมถึงส่วนที่เรียกว่า "จิตใจ" (Mind) อีกด้วย

Thomas Hobbes Perspective (1588–1679) ต่อ

- การรับรู้ด้วยผัสสะ และอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ เป็นการตอบสนองด้วยแรงขับเคลื่อนภายใน ต่อแรงกระทำจากภายนอก แรงขับเคลื่อนภายในนี้ ส่งทอดต่อไปยังสมอง ก่อเกิดเป็นความคิด (idea) และทิ้งร่องรอยไว้เป็นภาพ (image) ในความทรงจำ
- สิ่งประกอบกันขึ้นเป็นจิตใจ คือ ความนึกคิด (thought) ความปรารถนา (desire) หรือเจตจำนง (will) ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนในสมอง ที่ไปกระตุ้นให้เกิด อากัปกริยา การกระทำ และคำพูดต่าง ๆ ของมนุษย์ ซึ่งมีความพึงพอใจส่วนตนเป็นเป้าหมาย

Thomas Hobbes Perspective (1588–1679) ต่อ

- การรับรู้ด้วยผัสสะ และอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ เป็นการตอบสนองด้วยแรงขับเคลื่อนภายใน ต่อแรงกระทำจากภายนอก แรงขับเคลื่อนภายในนี้ ส่งทอดต่อไปยังสมอง ก่อเกิดเป็นความคิด (idea) และทิ้งร่องรอยไว้เป็นภาพ (image) ในความทรงจำ
- สิ่งประกอบกันขึ้นเป็นจิตใจ คือ ความนึกคิด (thought) ความปรารถนา (desire) หรือเจตจำนง (will) ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนในสมอง ที่ไปกระตุ้นให้เกิด อากัปกริยา การกระทำ และคำพูดต่าง ๆ ของมนุษย์ ซึ่งมีความพึงพอใจส่วนตนเป็นเป้าหมาย
- การยึดเอาตนเองเป็นศูนย์กลาง เป็นเหตุให้เกิดการพิพาทกันในทุกๆ เรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ และศักดิ์ศรี มนุษย์จะใช้กำลังแก่งแย่งชิงดี และเบียดเบียนกันอยู่ตลอดเวลา จนหาความสงบสุขมิได้

Thomas Hobbes Perspective (1588–1679) ต่อ

- ฮอบส์เชื่อว่าทางออกของปัญหาที่มนุษย์ค้นพบคือ การตกลงกันมอบอำนาจแก่คนกลาง ให้เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต่างๆ และจัดระบบระเบียบของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งเท่ากับเป็นการตัดสินใจก้าวออกจากสภาพธรรมชาติ มาสู่การก่อตั้งสังคมขึ้น
- วิธีการเดียวที่จะสถาปนาอำนาจหนึ่งเดียวร่วมกัน (common power) ในอันที่จะปกป้องพวกเขา จากการรุกรานของคนภายนอก และจากการเบียดเบียนกันเองภายใน นั่นคือ มอบอำนาจ และกำลังทั้งหมดของแต่ละคน ให้แก่บุคคลเพียงคนเดียว (one man) หรือกลุ่มคนคณะเดียว (one assembly of men) เพื่อลดทอนความปรารถนาอันหลากหลายของผู้คน ให้เหลือเพียงหนึ่งเดียว (one will)“ และการทำสัญญาาร่วมกัน

Thomas Hobbes Perspective (1588–1679) ต่อ

- การทำสัญญาประชาคม ตามแนวคิดของ Hobbes คือการสละสิทธิตามธรรมชาติในส่วนที่จะทำร้ายผู้อื่น เพื่อปกป้องและรักษาตนเองให้ปลอดภัย
- ลักษณะการทำสัญญาประชาคม
 - 1) สังคมหรือรัฐเกิดขึ้นพร้อมกับสัญญา
 - 2) การทำสัญญาเป็นการโอนสิทธิธรรมชาติให้กับบุคคลที่ 3 หรือบุคคลสมมติ เรียกว่า องค์กรปิตัย รัฐบาลอำนาจร่วม หรือจักรภพ
 - 3) ต้องเป็นสัญญาที่ทุกคนยอมรับ โดยคู่สัญญามีฐานะเท่าเทียมกัน
 - 4) เป็นพันธะที่ทุกคนยอมรับและยอมมอบสิทธิตามธรรมชาติให้กับบุคคลที่ 3
 - 5) บุคคลที่ 3 จะมีคนเดียวหรือหลายคนก็ได้
 - 6) บุคคลที่ 3 จะมีอำนาจเด็ดขาด

Thomas Hobbes Perspective (1588–1679) ต่อ

- ลักษณะขององค์อธิปัตย์ แบ่งเป็น 3 ระบบการปกครอง
 - 1) ระบบราชาธิปไตย (Monarchy) - อำนาจอยู่ที่ประมุขของรัฐ / ระบบกษัตริย์
 - 2) ระบบประชาธิปไตย (Democracy) - อำนาจมาจากเสียงส่วนใหญ่
 - 3) ระบบอภิชนาธิปไตย (Aristocracy) - อำนาจสูงสุดอยู่ที่บุคคลจำนวนเล็กๆ
- Hobbes เห็นว่า ระบบกษัตริย์ ดีที่สุด

John Locke Perspective (1632–1704)

- เป็นผู้ที่นำแนวความคิดนี้กลับไปสู่ธรรมชาติดั้งเดิม คือแนวความคิดนี้จะทำหน้าที่ปกป้องปัจเจกชนจากการคุกคามของรัฐ
- ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน คือ ประชาชนเป็นผู้ที่ไว้วางใจ (trustor) โดยให้อำนาจแก่รัฐเพื่อทำหน้าที่ปกป้อง (trustee) ผลประโยชน์ของประชาชน โดยรัฐมีอำนาจที่จำกัด
- ประชาชนมีสิทธิในการปฏิวัติ เมื่อรัฐบริหารงานโดยไม่มีประสิทธิภาพในการวางแผนและดำเนินการในสิ่งที่ป็นอันตรายต่อเสรีภาพและทรัพย์สินของประชาชน
- รัฐบาลไม่มีสิทธิเสมอเท่าเทียมกับประชาชน หากแต่มีพันธะต่อประชาชนในฐานะที่เป็นตัวแทนที่ปฏิบัติหน้าที่ตามอำนาจที่ประชาชนมอบให้ด้วยความเต็มใจเท่านั้น โดยประชาชนเท่านั้นที่จะเป็นผู้ตัดสินรัฐบาลและอำนาจสูงสุดย่อมอยู่ที่ประชาชนเสมอ

John Locke Perspective

- จะเกิดขึ้นในสังคมการเมืองที่เกิดขึ้นจาก “ความยินยอมของทุกคนในสังคมนั้นในการทำสัญญาาร่วมกัน เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะสามารถดำรงชีวิตได้อย่างสงบสุข ปลอดภัย และมีความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน”
- เป็นการทำสัญญาร่วมกันระหว่างประชาชนที่อยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกัน และรัฐบาลหรือผู้ปกครอง โดยประชาชนได้ตกลงยินยอมมอบสิทธิ/อำนาจบางอย่างให้กับรัฐบาลเพื่อทำหน้าที่ปกป้อง คุ้มครองและลงโทษผู้กระทำความผิด และส่วนรัฐบาลจะทำหน้าที่คุ้มครองประชาชนทั้งทางด้านกายภาพและทรัพย์สิน โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือพิทักษ์สันติสุขและปกป้องสิทธิเสรีภาพของประชาชน มิใช่การจำกัดหรือลดทอนเสรีภาพจากประชาชนมาอยู่ในมือของรัฐบาล โดยใช้สัญญาประชาคมเป็นสายใยเชื่อมโยงคนในสังคม

John Locke Perspective

■ สรุปลสาระสำคัญของแนวคิด John Locke

ประการที่ 1 ประชาชนที่อยู่ในรัฐหรือสังคมนั้นให้ความยินยอมต่อสัญญาที่ทั้งโดยชัดแจ้งและโดยปริยาย แต่ก็มีสิทธิส่วนบุคคล ในการยกเลิกสัญญาประชาคมที่เข้าร่วมกับรัฐได้ หากเห็นหรือรู้สึกว่าการอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคมนั้นเป็นภาระหรือเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพ หรือเกิดความไม่พึงพอใจ ก็มีสิทธิ์ที่จะออกจากสังคมนั้นและไปแสวงหาสังคมนั้นอื่นได้ แต่ผู้ที่ยินยอมอยู่ในสังคมนั้นก็จำเป็นที่จะต้องอยู่ภายใต้ข้อตกลงหรืออยู่ภายใต้ข้อผู้มัดของสัญญาประชาคมนั้นไปจนกว่ารัฐบาลจะถูกยุบและมีการทำสัญญาใหม่

John Locke Perspective

■ สำคัญสำคัญของแนวคิด John Locke

ประการที่ 2 ผู้ปกครองหรือรัฐบาลนั้นอยู่ในฐานะคู่สัญญาของประชาชน หากรัฐบาลละเมิดสัญญาใช้อำนาจผิดวัตถุประสงค์หรือขัดกับเจตนารมณ์ของประชาชน ประชาชนก็มีสิทธิยกเลิกสัญญาหรือมีสิทธิปฏิวัติถอดถอนรัฐบาลได้ แม้อาจจะใช้กำลัง แต่การล้มล้างรัฐบาลไม่ได้หมายถึงการล่มสลายของสังคมการเมือง แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงองค์กรที่ทำหน้าที่ในการบริหารเท่านั้น เนื่องจากอำนาจสูงสุดอยู่ที่ประชาชน โดยประชาชนไม่ได้มอบอำนาจให้กับรัฐบาลอย่างเด็ดขาด แต่ยังคงรักษาไว้ซึ่งสิทธิเสรีภาพต่างๆของตน อันได้แก่สิทธิในชีวิต ความเป็นเสรีและกรรมสิทธิ์

Jean Jacques Reusseu Perspective (1712–1778)

■ สรุปสาระสำคัญของแนวคิด Jean Jacques Reusseu

แนวคิดของรุสโซ่เป็นการขยายแนวคิดสัญญาประชาคมของล๊อคให้เด่นชัดมากขึ้น ในหนังสือเรื่องสัญญาประชาคม (The Social Contract ,1762) โดยรากฐานของสัญญาประชาคมของรุสโซ่ คือ “เสรีภาพ เสรีภาพเป็นธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์เกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ แต่เขาได้ถูกพันธนาการไว้ทุกหนทุกแห่ง (Man is born free but everywhere he is in chain) เพราะถูกผู้มีอำนาจ สถาปนันทนาการเมือง และสถาบันศาสนา บังคับเสรีภาพของมนุษย์ไว้ เขาเชื่อว่าแท้จริงแล้ว มนุษย์รักเสรีภาพเหนือสิ่งอื่นใด ดังนั้นหากมีใครแย่งชิงเสรีภาพไปจากประชาชน ประชาชนก็ย่อมมีสิทธิที่จะแย่งเสรีภาพกลับคืนและกู้เสรีภาพของตนได้

Jean Jacques Rousseau Perspective

■ สรุปสาระสำคัญของแนวคิด Jean Jacques Rousseau (ต่อ)

ดังนั้นสัญญาประชาคมจึงเกิดขึ้นเพื่อที่จะหาทางสายกลางระหว่างสองสิ่งดังกล่าว คือ รักษาเสรีภาพส่วนบุคคลกับการคงอยู่ของสังคมที่บุคคลอาศัยอยู่ได้ โดยมนุษย์ทุกคนจะสละเสรีภาพไปให้ชุมชน แต่การสละเสรีภาพนี้ไม่ใช่ว่าเสรีภาพของแต่ละบุคคลจะสูญเสียไป หากแต่จะเกิดเสรีภาพใหม่ขึ้นมาแทน เรียกว่า เสรีภาพร่วม หรือเจตนาร่วม (General Will) ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความต้องการและมุ่งผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก โดยไม่ขัดแย้งกับผลประโยชน์ของผู้สละเสรีภาพให้ชุมชน

Jean Jacques Rousseau Perspective

■ สรุปสาระสำคัญของแนวคิด Jean Jacques Rousseau (ต่อ)

ประการที่ 1 การเข้ามาทำสัญญาประชาคม ทำให้มนุษย์สูญเสียเสรีภาพตามธรรมชาติ ได้แก่ สิทธิอันไม่มีขอบเขตในการได้มาซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างที่ตนปรารถนา แต่สิ่งที่มนุษย์ได้มาจากการทำสัญญาประชาคมก็คือ เสรีภาพของประชาชนและกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินและทุกสิ่งของตน สัญญาประชาคมของรูโซ จึงเป็นสัญญาที่ค้ำประกันทั้งความเสมอภาคและเสรีภาพ เนื่องจากประชาชนเป็นเจ้าของเจตนารมณ์ร่วมกัน

ประการที่ 2 การอยู่ร่วมกันนั้น ทุกคนในสังคมจะต้องเชื่อฟังเจตนารมณ์ร่วมนี้ เพราะการกระทำดังกล่าวถือเป็นการเคารพเจตนารมณ์ของตนเองด้วย เพราะเจตนารมณ์เปรียบเสมือนอำนาจอธิปไตย อยู่เหนือทุกคนในสังคมและเป็นอำนาจที่อยู่เหนืออำนาจอื่นๆของรัฐในการแสดงออกซึ่งเป็นผลประโยชน์ส่วนร่วมเท่านั้น

Jean Jacques Rousseau Perspective

■ สรุปสาระสำคัญของแนวคิด Jean Jacques Rousseau (ต่อ)

ประการที่ 3 การเข้าร่วมสัญญาประชาคม ทำให้ผู้ร่วมสัญญาทั้งหมดกลายเป็นบุคคลร่วมที่มีความรับผิดชอบ มีความเป็นเอกภาพ มีจิตวิญญาณ มีชีวิต และมีเจตจำนงของตนเอง ทำให้มนุษย์ได้เสรีภาพทางใจเพิ่มขึ้นด้วย ทำให้มนุษย์สามารถเป็นนายตัวเองได้อย่างแท้จริง หากมีการละเมิดข้อความหรือข้อตกลงในสัญญาประชาคม ผู้ที่ร่วมทำสัญญากลับสู่ฐานะเดิมคือกลับไปมีเสรีภาพตามธรรมชาติ ไม่มีสิทธิและหน้าที่ตามสัญญานั้นอีกต่อไป ซึ่งเจตนาร่วมจะเป็นเจตนาร่วมของคนกลุ่มใหญ่ของสังคม โดยกฎหมายคืออำนาจของเจตนารมณ์ร่วมในการที่จะสร้างแบบแผนในการดำเนินชีวิต และบังคับใช้ให้ตรงตามเจตนาของเจตนารมณ์ร่วม

ประการที่ 4 รัฐและรัฐบาลมีความแตกต่างกัน ซึ่งแนวคิดนี้มีความเห็นที่ใกล้เคียงกับ ล็อค ที่กล่าวว่ารัฐบาลหรือรัฐหรือประชาคมทางการเมืองเป็นคนละส่วนกัน รูซโซเห็นว่รัฐบาลถูกตั้งขึ้นมาระหว่างรัฐกับประชาชนและมีหน้าที่ในการปฏิบัติตามกฎหมายเท่านั้น รัฐบาลไม่มีอำนาจเป็นของตัวเอง หากแต่เป็นเพียงผู้ใช้อำนาจที่ผู้คนในสังคมมอบให้ทำหน้าที่แทนเท่านั้น ส่วนรัฐนั้นมีอำนาจสูงสุดคือ อำนาจอธิปไตย ดังนั้นอำนาจในการออกกฎหมายจึงไม่ใช่อำนาจของรัฐบาลแต่เป็นหน้าที่ของประชาชน สิ่งที่รูซโซเห็นด้วยที่สุดก็คือ การที่พลเมืองทุกคนมีโอกาสร่วมพิจารณาหรือออกกฎหมายพร้อมๆกัน

Jean Jaeques Rouss(1712–1778)

➤ ในทัศนะของรุซโซ่ มองว่าสังคมการเมืองเกิดจากการทำสัญญาหรือข้อตกลงร่วมกัน มีลักษณะเป็นนามธรรม สรุไปได้ ดังนี้

- 1.) พันธะสัญญาเป็นเรื่องที่มนุษย์ทำกับมวลมนุษย์ที่ประสงค์จะก่อตั้งสังคมการเมืองร่วมกัน
- 2.) สัญญาทำขึ้นระหว่างแต่ละคน หรือฝ่ายหนึ่งกับอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมกันของแต่ละคน
- 3.) คนๆหนึ่ง จะมีฐานะทั้งที่เป็นผู้ทำสัญญาและคู่สัญญา ซึ่งก็คือ การทำสัญญากับตัวเอง
- 4.) ผู้เข้าร่วมสัญญาแต่ละคนจะต้องสละสิทธิ (กรรมสิทธิ์) ของตนทั้งหมดให้แก่สังคมโดยเท่าเทียมกันทุกคน
- 5.) บุคคลที่เข้าร่วมสัญญาจึงกลายเป็นบุคคลร่วม
- 6.) การดำเนินการต่างๆเป็นไปตามเจตจำนงทั่วไป

สรุป

- ทฤษฎีสัญญาประชาคม คือการทำข้อตกลงร่วมกันระหว่างคนที่อยู่ภายในสังคมเดียวกัน เพื่อเป็นกรอบในการประพฤติปฏิบัติต่อตนเองและต่อผู้อื่นภายในสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ และลดความขัดแย้งอันเกิดจากการแย่งชิง หรือทำอะไรตามที่ใจต้องการของแต่ละคน อันก่อให้เกิดความไม่สงบสุขในสังคม ทั้งนี้เพื่อเป็นการปกป้องสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล นั้นเอง (นวลรัตน์, ธีรเดช)